

Olika gymnasieprogram, samma kurs? Samma innehåll?

Inom ramen för projektet "Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker¹" studerar vi slöjrelaterad undervisning från grundskolan till högskolan. I denna artikel fokuseras program inom gymnasieskolan där textila material ingår. En central fråga är relaterad till vilka material, redskap och andra strukturerande resurser som används, hur de används och hur man talar om dem. Med utgångspunkt i att det i programmen kan förekomma såväl samma kurser som skilda kurser ställs frågan om och i så fall hur användningen av och kommunikationen om redskap, material etc. skiljer sig mellan olika program och kurser. Vad betyder inramningen av kursen för vilket innehåll som framstår som centralt att lära sig? För att belysa frågan används data baserade på klassrumsobservationer, olika slags dokument samt lärarintervjuer.

Bakgrund

Inom ramen för den tidigare gymnasieskolan fanns det *en* gymnasielinje relaterad till textil, Beklädnadsteknisk linje med två grenar – gren för damkläder eller gren för herrkläder (Lgy-70). Inom dagens gymnasieskola har linjerna ersatts av program och grenarna av inriktningar. Textilrelaterad utbildning erbjuds inom *flera* program, både nationella och specialutformade. Såväl estetiska programmet (ES), hantverksprogrammet (HV) och industriprogrammet (IP) erbjuder ett varierande utbud av textilt relaterade inriktningar. Vidare finns det specialutformade program (SM) med inriktning mot textil. Enligt en utbildningsguide, sammanställd av Högskolan i Borås (2004), erbjuder² ett trettioital gymnasieskolor textilt relaterade inriktningar inom något av dessa program. Generellt för programmen i dagens gymnasieskola är att de är flexibla. Flexibiliteten gäller bl.a. respektive programs bredd: ju bredare program desto färre gemensamma poäng i förhållande till karaktärsämne; lokala inriktningar samt den lokala skolans utbud av valbara kurser (bredd eller specialisering) – den enskilda elevens val. Utöver detta har skolan möjlighet att skapa lokalt utformade program (se nedan).

Den här artikeln syftar till att belysa några skillnader och likheter i det textila ämnesinnehållet i relation till några kurser inom två av dessa program, HV och SM. Vilken betydelse har det för det ämnesinnehåll som erbjuds eleverna att programmen och därmed programmålen varierar? Vad innebär det för ämnesinnehållet att det finns kurser som är gemensamma

¹ Projektet är finansierat av Vetenskapsrådet, projektnr 2003-12297-17902-15 (jfr Lindström, Borg, Johansson & Lindberg, 2003).

² Guiden ska ses som riktgivande. Utifrån de Internetbaserade sökningar jag gjort senare (ht-05 och vt-06) har bilden delvis förändrats. Inriktningar har bytt namn (och innehåll), nya har uppstått och några inriktningar har lagts ner.

respektive särskilda för två program? Vilka redskap och material används och i vilken omfattning inom respektive program? Vilka uppgifter ges eleverna? Vad betonar lärarna?

Inledningsvis granskas programmen utifrån hur de beskrivs i respektive programläroplan och programsmål för att se vad som framstår som särskiljande för dem och hur textilt arbete ramas in. Därefter fokuseras särskilt två av programmen, HV och SM, i relation till hur de presenteras av lärarna i samband med sekventiella gruppintervjuer³ och i relation till aspekter av ämnesinnehållet, såsom det framstår i samband med klassrumsobservationer.

Program som inramning

I programläroplanen för HV:s (Gy2000:08) betonas vikten av att upprätthålla och vidareutveckla hantverksskulturen, småskalig produktion och ett slags helhetssyn på produktionen, från design till marknadsföring och försäljning. Detta förstärks i programmålen genom skrivningar som t.ex. ”beställarens krav på funktion, design, ekonomi och kvalitet” (s. 10), men även i andra mål som lyfter fram hantverksskicklighet, kunskaper om grundläggande teorier relaterade till hantverksområdet, kunskap om hantverkstraditioner. Det saknas nationella inriktningar inom HV – varje skola utformar således en inriktning som är anpassad till det regionala/lokala arbetslivet (SKOLFS 1999:12). De textila inriktningarna inom HV är drygt tio och de förekommer vid ett tjugotal skolor (Högskolan i Borås, 2004; <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=15&skolform=21&id=1987&extraId=0>).

I programläroplanen för ES (Gy2000:05) betonas ”en förståelse för olika konstnärliga uttrycksformer och av gränsöverskridande samarbete” (s. 10). De *olika* konstnärliga uttrycksformerna avgränsas dock till bild och formgivning, musik, dans och teater – programmets fyra nationella inriktningar. Utöver dessa finns det fyra textilt relaterade lokala inriktningar vid ett tiotal gymnasieskolor (Högskolan i Borås, 2004; <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=15&skolform=21&id=1926&extraId=0>).

De två programsmål som tydligast relaterar till ett slags huvudämnesinriktning formuleras i termer av ”kunskap om och erfarenhet av arbete med olika estetiska uttrycksformer”, analys, tolkning och användning av ”estetiska uttryck för kommunikation och påverkan” samt

³ Intervjuerna utformades utifrån arbeten om gemensam historiebildning, *collective remembering* (Berthén, 2003; Middleton & Edwards, 1990; Konkola, 2000; Wertsch; 2002), i syfte att utforska skolornas lokala historia relaterad till lärarna och hur deras arbete förändrats över tid. I botten ligger ett antagande om att minnet är socialt till sin karaktär och relaterat till människor, platser och artefakter snarare än individuellt och kognitivt (Middleton & Brown, 2005). För varje intervju användes något strukturerande redskap (Lindberg, 2005).

”kännedom om historiska och kulturella förhållanden i Sverige och andra länder” samt om ”nutida nationella och internationella strömningar och estetiska uttryck” (SKOLFS 1999:12 – www.skolverket.se).

IP presenteras i programläroplanen (Gy2000:10) i termer av rationella produktionsprocesser och modern teknologi. Vidare betonas service och underhållsarbete, en global marknad och internationalisering. Även de begrepp som används i de centrala målen antyder andra tyngdpunktsområden än för de två föregående programmen, t.ex. effektiv användning av verktyg, maskiner, datorsystem och metoder, resursanvändning, arbetsorganisation, produktionsplanering. Utöver detta finns ett särskilt mål som betonar att eleverna ska ha bl.a. ”kännedom om grundläggande naturvetenskapliga teorier och modeller samt om viktiga tekniska uppfinningar som är av betydelse för industriområdet” (Gy2000:10, s. 9). Inte heller inom IP finns det nationella inriktningar utan anpassningen till det lokala näringslivet ses som central. Av den mångfald lokala inriktningar som erbjuds är ett fåtal relaterade till textil och de erbjuds vid ett fåtal skolor (Högskolan i Borås, 2004; <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=15&skolform=21&id=1988&extraId=0>).

De specialutformade programmen (SM) utgör ett exempel på den uppluckring av centralstyrningen av skolan som skedde i och med 1990-talets reformering av skolan. En aspekt av detta var bl.a. att de nationella läroplanerna för gymnasieskolans program öppnades för lokala lösningar – en valbarhet för kommunerna att genom lokalt utformade program komplettera de nationellt utformade programmen. En mängd sådana uppstod, alltså program som utgjorde kombinationer av två program (hybridprogram), vanligen av ett studieförberedande och ett yrkesförberedande (Lindberg, 2003; Nilsson, 1998). Hybridprogrammen kan vara av två slag. De kan utformas utifrån något yrkesförberedande program, som erbjuder bredd och/eller fördjupning i förhållande till studieförberedande ämnen från naturvetenskaps- eller samhällsvetenskapsprogrammet. Inriktningen kan ytterligare förstärkas genom de valbara ämnen som skolan erbjuder. Ett annat alternativ är att ett specialutformat program tar sin utgångspunkt i ett studieförberedande program. På motsvarande sätt som ovan kan skolan erbjuda bredd eller djup baserad sig på kurser från ett (eller flera) yrkesförberedande program. Även i detta fall kan inriktningen ytterligare förstärkas genom skolans utbud av valbara kurser. De krav som ställs på SM är att programmet, i fråga om utbildningens nivå, ska motsvara ett nationellt program – d.v.s. vara förbereda för studier eller yrkesverksamhet (SFS 1999:12).

Det program som här avses baserar sig på samhällsvetenskapsprogrammet (SP). Det centrala för SP är människan och mänsklig verksamhet, ett vetenskapligt förhållningssätt och förmågan att anlägga ett historiskt och internationellt perspektiv. Programmålen fokuserar huvudsakligen skriftspråkligt relaterade kompetenser som t.ex. förmågan att ”söka, tolka och analysera information” (Gy2000:16, s. 9), att kunna ”utnyttja begrepp och teoretiska modeller i sitt tänkande” (ibid., s. 10), använda ”humanistiska och samhällsvetenskapliga arbetsätt” (ibid., s. 10).

De som är typiskt för och samtidigt utgör skillnaderna mellan de olika programmen kan sammanfattas enligt följande:

- skapande verksamhet/konstformer/kulturhistoria (ES)
- tradition/småskalig produktion/företagsamhet (HV)
- teknologi/industriell produktion/global marknad (IP)
- kunskap om människans villkor och verksamheter/formulera, analysera och läsa problem/förbereda för fortsatta studier (SP)

Även valet av benämningar för de lokala inriktningarna ger antydningar om det specifika och det särskiljande:

Tabell I. Återkommande begrepp som används i benämningarna av textila inriktningar inom fyra program.

Program:	HV	ES	IP	SM
Återkommande begrepp i benämningar av inriktningar	- mode - kläder - skrädderi - design	- formgivning	- konfektion - skrädderi	- textil

En närmare jämförelse mellan två program

I det följande jämförs två av de ovanstående programmen, HV och SM. Artikeln baserar sig på gruppintervjuer med lärarna inom vart och ett av de två programmen, på nationella och lokala styrdokument och på videobandade klassrumsobservationer⁴.

HV är ett program som fungerar som ett slags paraply för flera olika yrkesområden (från t.ex. frisörer till florister och sadelmakare) och som tidigare nämnt saknas det nationella inriktningar. Istället förväntas skolor/kommuner utforma lokala inriktningar som är anpassade till kommunens eller regionens arbetsliv. En del lokala inriktningarna har riksintag av elever. På grund av programmets bredd är kursplanerna öppna till sin karaktär – för HV

⁴ För detta sammanhang har mängden videodata avgränsats till två specifika uppgifter och deras inramning i kurser och respektive program.

gemensamma ämnen och valbara kurser ska kunna anpassas till olika hantverksprofileringar (Gy 2000:08). Följaktligen är kursplanernas mål skrivna så öppet att varje skola i arbetet med att tolka och konkretisera målen även måste anpassas dem i relation till vald yrkesprofilering. Programmet har få gemensamma kurser. Tanken är att befintliga kurser från andra program skall kunna erbjudas som tillval.

Även SP kan ses som brett i och med att det är studieförberedande i relation till en mängd olika utbildningsområden – t.ex. ekonomi, omvårdnad, socialt arbete, lärarutbildning, samhällsvetenskap, juridik mm. Det finns sex nationella inriktningar och några lokala. Av de lokala inriktningar som erbjuds utgör några hybridprogram. Specialutformade program med inriktning relaterad till textil utgör exempel på sådana. Det SM som här avses kombinerar de gemensamma kurserna med lokala kurser som antingen valts direkt från eller utformats i relation till HV och IP.

Nationella och lokala kursplaner

En första grund för jämförelsen baserar sig på gymnasieskolans programstruktur (jfr tabell II). Utifrån den kommer gemensamma ämnen, valbara ämnen och elevens val att fokuseras i fortsättningen – kärnämnen beaktas således inte eftersom de är obligatoriskt gemensamma för alla program.

Tabell II. *Programstruktur* (Gy 2000:08)

Karaktärsämnen, gemensamma	350- 800 poäng
Karaktärsämnen, valbara (yrkes- och / eller studieförberedande)	150- 1000 poäng
Specialarbete	100 poäng
Elevens val	300 poäng
Kärnämnen	750 poäng
Sammanlagt	2500 poäng

Programstrukturen medger således en rätt stor flexibilitet. För de två skolor som representerar HV respektive SM utgör för de båda programmen gemensamma kurserna följande:

Tabell III: *Gemensamma kurser för de i studien ingående skolorna* (Lokala kursplaner, informationsmaterial och skolornas hemsidor).

Kurs	Poäng
Arbetsmiljö och säkerhet	50
Data	50
Fackteckning och design A	50
Mönsterkonstruktion A	50
Mönsterkonstruktion B	50

Bild och form – grundkurs	50
Specialarbete	100
Sammanlagt	400

Utifrån den ytliga jämförelsen av kurserna inom respektive skola förefaller det finnas få likheter mellan programmen. Av de 1750 gymnasiepoäng som återstår då kärnämnen dragits av är de gemensamma kurserna få och allmänna till sin karaktär. Vid en närmare granskning av dessa kurser kan man vidare konstatera att innehållet i kursen *Data* i huvudsak handlar om grundläggande datorhantering och program och att innehållet i specialarbetet bestäms individuellt av varje elev, vilket gör den kursen svår att jämföra. Av de kurser som återstår genomförs kursen *Arbetsmiljö och säkerhet* (inom båda skolorna) i huvudsak under den arbetsplatsförlagda utbildningen (APU). Totalt 200 poäng är således gemensamma för de båda skolorna och genomförs i skolan.

För var och en av de båda utbildningarna återstår således 1350 särskiljande poäng. Benämningarna på dessa kurser framgår av tabell IV (Observera att endast sådana valbara kurser har angivits som är relaterade till textil. Inom båda utbildningarna förekommer även andra valbara kurser).

Tabell IV: *Kurser relaterade till textil som är specifika för två skolor representerande var sitt program* (Lokala kursplaner, informationsmaterial och skolornas hemsidor).

Skola 1 – HV		Skola 2 – SM	
<i>kurs</i>	<i>poäng</i>	<i>kurs</i>	<i>poäng</i>
Hantverksteknik A, Skrädderi	200	Broderi- & garntekniker	50
Hantverksteknik B, Skrädderi	200	Design	100
Hantverksteknik C, Skrädderi	200	Estetisk orientering	100
Hantverksteknik D, Skrädderi	200	Fackteckning och design B	50
Hantverksorientering	50	Formgivning A	100
Materialkunskap	50	Formgivning, textil & väv	100
Försäljning & service	50	Textil färg och form	50
Mönsterkonstruktion C	50	Textil och konfektion A	200
Kultur & stilhistoria	50	Sammanlagt	750
Orientering konfektion triå	50		
Sammanlagt	1.100		
Individuella val (max 300):		Individuella val:	
-Fackteckning och design B	50	-Textil inredning	50
-Hantverksteknik E	80	-Textilt återbruk	50
-Orientering skrädderi	100	-Broderi och garnteknik, fördjupning	50
-Skrädderi E	100	-Mönsterkonstruktion C	50
-Datoriserad mönsterkonstrukt.	50		
-Projekt och företagande	50		
-Småföretagande A	50		

Dessa kurser förefaller vid en första blick vara av rätt olika karaktär. Då kursplanerna för HV (t.ex. kurserna hantverksteknik A, B, C och D) måste ges en lokal tolkning som relaterar till den aktuella inriktningen, räcker det dock inte med en ytlig granskning. De lokala kursplanerna behöver därför granskas för att få en bättre inblick i ämnesinnehållet. I det följande kommer en sådan jämförelse att göras i förhållande till en för de båda programmen och skolorna gemensam kurs, Mönsterkonstruktion A, och en för respektive skola specifik kurs. Både den gemensamma kursen och de specifika kurserna är sådana som genomförs med början under den första terminen inom respektive program.

Ämnesinnehållet i Mönsterkonstruktion A

Den gemensamma kurs som valts för jämförelsen är mönsterkonstruktion A, 50 poäng. Inom båda programmen börjar eleverna med måttagning – de ska lära sig vilka mått de behöver för att kunna sy olika plagg och hur man tar dessa mått. Två elever hjälps åt med att ta mått på varandra, varefter de skapar en personlig måttabell för sig själva. Denna används i fortsättningen då eleverna syr olika plagg till sig själva. Inom vardera programmet används samma läromedel för kursen, *Mönsterkonstruktion: Damkläder* (Öberg & Ersman, 1992). Lärarna följer i huvudsak läromedlet, och principiellt byggs lektionerna upp på ett likartat sätt – med lärarledda genomgångar av begrepp och markeringar och deras innebörd, olika mönsterdelar som relateras till plagg som klänning och skjorta. Läraren inom det ena programmet föredrar att använda whiteboard för att rita upp mönsterdelen så att eleverna kan följa hur hon markerar vad som kan göras och hur detta markeras. En av lärarna inom det andra programmet föredrar att ha färdiga overhead-bilder. Inom båda programmen ritar eleverna, efter lärargenomgången, själva mönsterdelarna på papper utifrån sina egna mått.

Här uppstår dock en central skillnad. Då eleverna inom HV ska rita mönster plockar de fram färdiga *grundmallar i fullskala* i kartong för den storlek som ligger närmast deras personliga mått, medan eleverna inom SM börjar med att arbeta i fjärdedelsskala – en modell – innan de ritar i fullskala. Lärarna förklarar arbetet på följande sätt:

Så det här gör dom då i fjärdedelsskala, dom gör det i små mallar och vi klistrar i papper, vi klipper av helt enkelt och så förlänger vi och sätter dit ett färgat papper så att vi ser att vi har gjort förändringar. Och dom här fjärdedelsmallarna sen är till för att använda när dom sen kommer i stor grundmall, då använder dom sig av dom här grundmallarna. Då skall dom till att göra i riktig storlek och då vet dom precis hur dom skall gå till väga efter sin egen sen. Då har dom provat, övat och jobbat med det här och kan det (Barbara, SM).

För detta krävs även särskilda linjaler – det finns sådana som är konstruerade för arbete i fjärdedelsskala. I och med att man byggt in skalningen i linjalens måttskala behöver eleverna inte ägna sig åt att räkna om måtten utan kan använda den direkt. Mönstren ritas på vanligt

A4-papper. Det färgade papper läraren nämner i citatet ovan är silkespapper på vilket justeringar klipps ut eller vikts in, varefter modellmönsterdelen klistras in på den modell som först ritats på det vita A4-pappret.

Inom HV övergavs arbetet i fjärdedelsskala under slutet av 1980-talet i samband med att utbildningen⁵ fick större lokaler – tidigare hade man enbart arbetat i fjärdedelsskala: ” [1984] hade vi till exempel mönsterkonstruktionen hela tiden i fjärdedelsskala” (Anna, HV). Här föreföll det som om valet av fjärdedelsskala eller fullskala var relaterat till vilka utrymmen som fanns till förfogande. Eleverna på HV börjar istället med att på mönsterpapper (på stora rullar) rita upp mönstret utifrån grundmallen. Sedan gör de nödvändiga justeringar i förhållande till de avvikelser som krävs för att anpassa grundmönstret till deras kropp. Varje pappersmönster ritas och justeras i relation till dessa grundmallar och elevens individuella mått.

I båda fallen lär sig eleverna vilka olika slags markeringar som förekommer på mönster och vad de olika symbolerna innebär. Inom SM förtydligas detta genom färgmarkeringar:

Och då har dom, när vi konstruerar dom här, alltid vita papper, dom får en penna av mig som är röd och blå. Den blå är för minskning och den röda för ökning och det skall vara speciella pennor då naturligtvis, i tusch har jag haft väldigt tunna eller i blyerts. För det skall vara tunna raka fina jämna streck och det är i fjärdedelsskala. (Barbara, SM)

De lär sig också hantera individuella mått i relation till standardstorlekar – dvs. att relatera sina egna mått till standardmåtsättning, vilka typer av grundläggande justeringar som kan göras för att göra individuella anpassningar:

Och då börjar vi med att anpassa mönstren efter vars och ens kroppsform. Så här gör vi mest bara måttförändringar till fram- och bakstycket. Man väljer t.ex. en storlek 38 efter sin bystvidd för det är det som är avgörande. Men man kanske är väldigt lång, man måste öka eller minska och här går vi in på var gör vi ökningen och minskningen, hur står det till. Likadant om man ökar och minskar sin bystvidd, var gör man det. Ökning och minskning av midjebredd och ryggbredd och axel och så vidare (Barbara, SM, februari 2005).

Som avslutning på kursen syr eleverna inom SM ett klänningsliv med långa ärmor i toile – ett modellplagg i tunt och enkelt tyg. För detta ritar eleverna *ett* mönster i fullskala och de använder ett fabriksproducerat mönster som justeras i förhållande till deras personliga mått.

Utrymmen, möblering och redskap bidrar till att accentuera skillnader mellan de båda skolorna. För kursen mönsterkonstruktion inom HV används det ett klassrum som utrustats med rejäla bord där eleverna stående kan arbeta med mönsterkonstruktion i fullskala. Inom SM genomförs kursen i en av arbetssalarna. Två elever sitter vid ett gemensamt bord, vilket gör att det inte finns utrymme för att flera elever samtidigt kan arbeta i fullskala. Borden (och

⁵ Före reformeringen av gymnasieskolan fanns det en beklädnadsteknisk linje på skolan.

stolarna) är även i detta fall höga och placerade fyra tillsammans, vilket gör det möjligt för eleverna att arbeta stående t.ex. i samband med mönsterutläggning. I salen finns ett längre bord som är särskilt avsett för mönsterutläggning. I båda programmen har läraren tillgång till en whiteboard, även om de är olika stora. Båda programmen har skraddarlinjaler i full storlek, inom SM finns dessutom linjalerna för arbete i fjärdedelsskala.

Skillnaden mellan programmen inom samma kurs uppstår framför allt i relation till skala och grunden för mönsterritningen. Medan eleverna på HV har tillgång till en uppsättning grundmönster i olika storlekar och direkt arbetar i fullskala, ritar eleverna på SM först en modell – de arbetar således på principiell nivå först – för att sedan i ett exempel arbeta i fullskala och då utifrån ett fabrikskonstruerat mönster där de alla storlekar är utritade och de ska urskilja vilka linjer som gäller för den storlek de vill använda. Vidare ska eleverna inom SM även sy ett modellplagg inom kursen medan ingen tid ägnas åt sömnad inom HV. Arbetet i fjärdedelsskala gör att eleverna inom SM även arbetar med delvis andra redskap, t.ex. den linjal som överför originalmått till fjärdedelsskala kontra de färdiga grundmallarna i kartong för olika storlekar, och med andra material – tunnare mönsterpapper, silkespapper, och toile kontra stadigare mönsterpapper på stora rullar. Slutligen skiljer sig utrymmena åt. Inom HV finns ett separat klassrum med särskilda arbetsbord för mönsterkonstruktion medan eleverna inom SM sitter vid något mindre bord, där arbetet i fjärdedelsskala går utmärkt men det blir besvärligare att arbeta med mönsterkonstruktion i fullskala.

Två programspecifika kurser: Formgivning A och Hantverksteknik A, skrädleri
Parallellt med kursen Mönsterkonstruktion inom SM går kursen *Formgivning A*, 100 poäng. Inom första delen av kursen konstruerar och syr eleverna detaljer till plagg: markeringar, sömmar, insnitt, fällar, fickor, blixtlås, infodringar, linningar, snedremсор, sprund, kragar och knäppningar (lärarens detaljplan för kursen, ht 2005) – dvs. detaljer som används vid sömnad av skjortor, kjolar och byxor. Eleverna syr ett eller två exemplar av varje detalj som modell. I de fall eleverna syr två exemplar förväntas de välja detaljer av varierande utseende (t.ex. infälld ficka och ficka med lock).

Alla lektioner är upplagda på ungefär samma sätt. De börjar med en lärarledd, kollektiv genomgång. Läraren har förberett några olika exempel, vanligen fyra till fem, av den detalj eleverna ska arbeta med. Om eleverna t.ex. ska arbeta med fickor demonstrerar läraren arbetet med t.ex. fem olika modeller av fickor, varje modell är ungefär så stor att den ryms in i en plastficka som i sin tur placeras i en ringpärm. För varje modell finns det en skriftlig arbetsbeskrivning som eleverna får en kopia av och en ”materiell” arbetsbeskrivning, dvs.

varje moment uppsydd i tyg för att dess konstruktion ska framgå tydligt. Läraren börjar med att visa vilka delar som behövs för att påbörja arbetet med en viss fickmodell, hur delarna sammanfogas och vilka olika arbetsmoment som ingår. Sedan fortsätter hon på samma sätt med steg 2 osv. Då samtliga varianter av fickor presenterats, läraren demonstrerat hur de är konstruerade och arbetsgången förklarats, börjar eleverna sitt arbete. Eleverna kan fritt välja material från de lådor med restbitar (tyger i olika material och färger, mönstrade och omönstrade) som finns tillgängliga i några kartonger. Läraren uppmuntrar dem att pröva på sådana detaljer de gillar och att experimentera med tyger, färger och kombinationer och att även pröva med tråd i kontrasterande färger. Under den andra halvan av kursen syr eleverna ett valfritt plagg. I detta plagg förväntas de använda en del av de detaljer de provat på. För tyget gäller att det ska vara ”stumt”, dvs. inte elastiskt. Eleverna ska börja med en skiss till plagget, konstruera sitt mönster, beräkna tygåtgång och forma plagget med hjälp av sömmar och insnitt – höstens båda kurser ska således ge eleverna redskap för uppgiften inom den andra delen av kursen Formgivning A.

Varje elev har en ringpärm där samtliga detaljer och den skriftliga arbetsinstruktionen förvaras i plastfickor. Arbetsinstruktionerna till de detaljer eleven inte sytt förvaras också i pärmen, som utgör underlaget för lärarens bedömning av elevens arbete inom ramen för kursen – ett slags examinationsuppgift. Lärarna har också en annan intention med uppgiften: att eleverna ska ha nytta av den, både under den fortsatta utbildningen och i framtiden. Då de syr något och vill använda en viss detalj ska de kunna gå till pärmen och hitta arbetsbeskrivningar för olika varianter av detaljen och ett eller ett par materiella exempel som de kan använda för att granska konstruktionen. Pärmen fungerar både som en uppslagsbok där en del av innehållet rent fysiskt ska gå att vända och vrida på, titta närmare på. De nationella målen för Formgivning A är följande:

Kursen skall utveckla förmågan att kunna genomföra formgivningsprocessen från idé till färdig produkt. Ett mål för kursen är även grundläggande teoretisk förståelse av formgivningens olika uttrycksmöjligheter för ett specifikt material t.ex. textil, trä, metall eller keramik. Kursen skall också ge förutsättningar för att kunna kommunicera med ett formspråk.

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs

Eleven skall

- kunna genomföra en idéskiss till formgivning i ett specifikt material samt ha erfarenhet av att utveckla denna skiss till ett förslag och en produkt
- ha erfarenhet av att analysera formgivningsområdets språk och uttrycksmöjligheter
- känna till den tekniska utrustningens funktioner, möjligheter och begränsningar
- känna till och ha praktisk erfarenhet av det valda materialet, dess egenskaper, användningsområden och traditioner
- kunna arbeta på ett ur ergonomisk synpunkt och miljösynpunkt säkert och resurssnålt sätt
- kunna presentera sin produkt och använda lämpliga fackuttryck

-känna till upphovsrättsbestämmelser och etiska regler som gäller inom formgivnings- området (<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=5&skolform=21&id=3453&extraId=>).

På motsvarande sätt finns det inom HV en parallellkurs till kursen Mönsterkonstruktion A. Inom HV är det Hantverksteknik A, skrädleri, 200 poäng. Kursinnehållet i den kursen består dels av övningar i för skrädleriyrket centrala stygn (tråckelstygn, handkastning av sömmar, krejningsstygn, trådningsstygn, stofferstygn, märkstick och efterstygn) och dels av detaljer. Här är detaljerna mera styrda, eleverna ska lära sig sy vissa specifika detaljer avgränsade till två specifika plagg, som eleverna förväntas sy inom ramen för kursen: en kjol och en skjorta. För kjolen gäller att den är ofodrad med slits och enkelveck eller motveck på hel och lös platta, handsydd dragkedja och en del av en kjol bestående av en uppsättning detaljer: linning, tamp, knapp, dragkedja och insnitt. De skjortdetaljer de förväntas sy är blusmanchetter med sprund, halshål med skjortbluskrag och löst kragstånd samt dold knäppning för blus eller klänning och skjortan ska ha ett ok, manchettärm och skjortbluskrag. Beträffande fickor erbjuds endast en modell inom denna kurs, enkel sidsömsficka. Även tygvalet är mer begränsat beträffande urvalet av färg och material (lokala kursplaner och lärarnas detaljplaneringar för 2005). Detaljerna hanteras dock på samma sätt som inom SM, dvs. eleverna får en skriftlig arbetsbeskrivning ibland med illustrationer, de samlar sina modelldetaljer i plastfickor och de förväntas kunna använda pärmen som en uppslagsbok, såväl arbetsbeskrivningarna som rent fysiskt för att kunna granska konstruktionen sömmar etc. mera fysiskt (Alice, Adrian, HV, april 2005). De nationella målen för Hantverksteknik A är följande:

Kursen skall ge en introduktion till och en orientering om hantverkstekniker, material- och verktygskänedom. Kursen skall även ge en allmän orientering om arbetsmiljö, ergonomi och säkerhet. Dessutom skall kursen ge övergripande branschinformation för det valda hantverket och kännedom om dess specifika arbetsmiljöer.

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs

Eleven skall

-kunna utföra enkla hantverksarbeten

-ha kunskap om aktuellt material

-kunna göra enklare beräkningar av material

-känna till vanligt förekommande verktyg och utrustningar

-ha grundläggande kunskaper om god arbetsmiljö samt om betydelsen av riktiga arbetsställningar och hur man undviker skador

-ha kunskap om olika branschmiljöer (<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=4&skolform=21&id=H&extraId=>).

Diskussion

Med dessa nationella kursplaner som utgångspunkt har lärarna inom de två programmen utvecklat lokala kursplaner med delvis likartat innehåll (detaljer, måttagning, sömnad av

plagg, hantering av mönster, symaskiner, skraddarlinjaler, arbetsbeskrivningar). Även det bedömningsunderlag som eleverna får i uppgift att göra under kursens gång (pärmen som uppslagsverk) är likartad. Ändå uppstår det centrala skillnader – som t.ex. att styrningen av elevernas val av detaljer⁶, material och plagg är starkare inom HV medan eleverna inom SM får ett större inflytande över vad de gör och vilket/vilka material de använder. Vidare präglar utformningen av kursen Mönsterkonstruktion A elevernas arbete med just mönster i de respektive kurserna. Hur och med vilka redskap eleverna utarbetar sina mönster skiljer sig delvis – i enlighet med vad som ovan beskrivits – liksom var de gör det och med vilka redskap. Även då det gäller sömnadsarbetet uppstår det skillnader som är relaterade till vilka redskap och vilken utrustning som erbjuds. Medan utrustningen inom HV i huvudsak består av industrisymaskiner (det finns en symaskin avsedd för hushåll) är förhållandet det motsatta inom SM – det finns en industrisymaskin, de övriga är avsedda för hushåll. Sammanfattningsvis kan man säga att skillnaderna i ämnesinnehållet (vad och hur man gör och med hjälp av vilka redskap) i de tre kurser som utgör underlaget för den här artikeln å ena sidan visar att eleverna inom de två programmen inriktas mot skilda mål: professionellt arbete och produktion för elever inom HV medan eleverna inom SM riktas in mot textil för fritid och personligt uttryck – och en förberedelse för eventuella högskolestudier inom området. Samtidigt kan man se likheterna i innehåll som uttryck för en ämnestradition (eller yrkestradition). Samtliga lärare – oavsett om de är slöjd-/textillärare eller yrkeslärare och var de utbildat sig – hänvisar till egna likartade uppgifter som de arbetat med, inom yrkesutbildning och/eller slöjd-/textilläraryt utbildning.

Referenser

- Berthén, D. (2003). *Gemensam historiebildning - ett sätt att berätta verksamhetens unika historia*.
Paper presenterat vid NFPFs kongress i Köpenhamn, 6 - 9 mars 2003.
- Högskolan i Borås (2004). *Textil- & designutbildningar i Sverige 2004*. Institutionen Textilhögskolan.
- Ivarsson, P-M. (2003). *Barns gemenskap i förskolan*. Uppsala Studies in Education, 101. Acta
Universitatis Upsaliensis. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen.
- Konkola, R. (2000). *Yhteismuistelu työyhteisön historiaan liittyvän aineiston keräämisen välineenä*
[Gemensam historiebildning som ett redskap för datainsamling med avseende på en arbetsenhets
historia]. Tutkimusraportteja No. 3. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitos, Toiminnan teorian
ja kehtävän työtutkimuksen yksikkö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lindberg, V. (2006). Contexts for craft and design within Swedish vocational education: Implications
for the content. *Journal of Research in Teacher Education*, Vol 13, (1-2), pp 81-102.

⁶ De stygn som utgör en del av innehållet inom Hantverksteknik A på HV förekommer även inom SM, men då i en lokal kurs. Uppgifterna är likartade men det finns en tydligare inriktning mot handsömnad och broderiarbete och andra garntekniker (stickning, virkning) inom SM medan sömnadsarbetet är snävare inriktat mot skradderi inom HV (material från vt 2005 och ht 2005 inom SM och HV).

Viveca Lindberg/Lärarhögskolan i Stockholm
Rikskonferensen för ämnesdidaktik 4-5 maj 2006
Högskolan i Kristianstad

Lindberg, V. (2003). *Yrkesutbildning i omvandling: en studie av lärandepraktiker och kunskapstransformationer*. Studies in educational sciences, 64. Stockholm: HLS förlag.

Lindström, L., Borg, K., Johansson, M. & Lindberg, V. (2003). *Communication and learning in sloyd practices*. Research application to the Swedish Research Council, April 2003.

Middleton, D. & Brown, S.D. (2005). *The social psychology of experience. Studies in remembering and forgetting*. London/Thousand Oakes/New Delhi: Sage Publications.

Middleton, D. & Edwards, D. (1990). "Conversational remembering - A social psychological approach". Ingår i D. Middleton & D. Edwards (Eds.), *Collective remembering*. London: Sage.

Nilsson, A. (1998). Uppkomsten av nya organisationsmodeller för yrkesutbildning i Sverige. *TNTEE Publications, 1* (1). Hämtat 15 juni 2001, från <http://tntee.umu.se/publications>.

Skolverket (2000). *Utvärdering av fem gymnasieprogram 1999*. Rapport nr 182. Stockholm: Liber distribution.

Skolverket (2000). *Gy2000:05, Estetiska programmet: program mål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer*. Stockholm: Statens skolverk: Fritzes offentliga publikationer.

Skolverket (2000). *Gy2000:08, Hantverksprogrammet: program mål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer*. Stockholm: Statens skolverk: Fritzes offentliga publikationer

Skolverket (2000). *Gy2000:10, Industriprogrammet: program mål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer*. Stockholm: Statens skolverk: Fritzes offentliga publikationer.

Skolverket (2000). *Gy2000:16, Samhällsvetenskapsprogrammet: program mål, kursplaner, betygskriterier och kommentarer*. Stockholm: Statens skolverk: Fritzes offentliga publikationer.

Wertsch, J. V. (2002). *Voices of collective remembering*. Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press.

Öberg, I. & Ersman, H. (1992). *Mönsterkonstruktion: damkläder*. Stockholm: Natur & Kultur.

Internetadresser:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=15&skolform=21&id=1987&extraId=0> (hämtad 2006-04-20).

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=15&skolform=21&id=1926&extraId=0> (hämtad 2006-04-20).

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=5&skolform=21&id=3453&extraId=0> (hämtad 2006-04-20).